

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Versijnt om de veertien dagen

**25ste jaargang nummer 3
14 februari 1970**

Hoofredacteur: Casper Vogel

Redactieraad:

**H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof**

**Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
Paulus Buyslaan 23 Amersfoort
Telefoon 03490-16474**

**Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht**

Advertentietarieven op aanvraag

**Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 11,-
overige landen f 13,50
Losse nummers f 0,50**

In dit nummer (8 pag.) o.a.:

Dr. R. Swelheim-de Boer: Partnerruil (pag. 3 en 4)

**Prof. Mr. Th. W. van Veen: Strafrecht en seksualiteit
(pag. 5 en 6)**

**Dr. W. van Dooren: Verklaringen hoofdbestuur komen
in discussie (pag. 6)**

**G. H. Faddegon: Heeft het humanistisch verbond een
(nieuwe) beginselverklaring nodig? (pag. 7)**

Over tot de orde van de dag

Uit bezorgdheid om het lot van de bevolking heeft het einde van de burgeroorlog in Nigeria in ons land een golf van medeleven opgeroepen. Maar de onmiddellijke reactie op deze hartverwarmende actie kwam in voor menigeen even verbijsterende als beledigende bewoordingen. Het federale staats-hoofd Gowon oordeelde dat de Westerse landen hun 'bloedgeld' konden houden en dat zijn land de hulpverlening, waar nodig, zelf wel ter hand zou nemen. Later heeft hij zijn houding wat genuanceerd, maar bij velen heeft dat niets kunnen wegnemen van een gevoel van wantrouwen en zelfs afkeer tegenover zulke kille hooghartigheid.

De verwarring werd nog groter toen kort op elkaar een aantal tegenstrijdige verklaringen over behoefte aan hulp in de publiciteit kwam. Zes dagen na de val van Biafra zei minister Luns tot vijfduizend op het Binnenhof demonstrerende scholieren, dat Biafra 'er niet zo erg aan toe was'. Na een kort gesprek wenste hij de jongelui fijngevoelig 'smakelijk eten' ('t was lunchtijd). Twee dagen later herhaalde mr. Luns dat een inzameling voor Biafra 'nauwelijks nodig' was. Een woordvoerder van het Rode Kruis, tegelijkertijd: 'Er blijft nog zeer veel geld nodig'. De secretaris van Terre des Hommes: 'Collectes zijn zéér nodig, de behoefte aan geld blijft nog lange tijd bestaan'. De arts Jelle Vleer (twee maal in Biafra en juist terug uit Gabon): 'Er kan niet genoeg geld binnenkomen!' Drie dagen later zei Oe Thant in Parijs dat de toestand in Biafra vreedzaam was en dat er geen hongersnood was. En op 22 januari waarschuwde minister Udink tegen 'morele oververhitting'. 'Onze begeerte om te helpen moet halt houden voor de wens van Nigeria de hulp zelf te verzorgen'.

Hoe moet men het gevoel van onmacht beschrijven dat menigeen trof bij het aanhoren van deze weloverwogen uitspraken, steunend op 'officiële' waarnemingen. Tezelfder tijd immers kwamen de eerste ooggetuigeverslagen uit het getroffen gebied los. 'De harde realiteit is dat Nigeria een ramp van deze omvang niet alléén kan overwinnen, de mooie woorden en beloftes van generaal Gowon ten spijt', schreef de Engelse journalist Andrew Fyall vanuit Owerri. Hij gaf een wrange beschrijving van het huwelijksfeest

van de militaire gouverneur Diète-Spiff, van het Oostnigeriaanse rivierendistrict. Champagne, geroosterd schapevlees en gestoofde kalkoen voor honderden gasten; terwijl op datzelfde moment, tachtig kilometer verderop, in Port Harcourt een arts zijn stethoscoop verwisselde voor een eind hout, ten einde zich zijn laatste vrachtwagen niet door losgeslagen federale soldaten te laten ontselen, terwijl verpleegsters vluchtten om aan verkrachting te ontkomen, honderden kinderen ter plaatse stierven en anderen kreppeerden in het stof en in hun eigen braaksel, en uitgemergelde mensen huilend vochten om wat sojameel uit een kapotgevalzen zak.

Het zijn maar enkele voorvallen en het is ook al weer enkele weken geleden. Sommigen zijn ook al weer op hun verklaring teruggekomen, zoals Lord Hunt, die als officiële Britse afgevaardigde eerst blijk gaf van 'afschuw, omdat de pers slechts één kant van de toestand in het overwonnen gebied had belicht, en de verslaggeving daardoor had scheefgetrokken', maar later toegaf 'dat de nood en de behoefte aan voedsel wellicht groter was dan hij had vermoed'.

Iedereen zal op zijn manier wel gelijk hebben gehad. De een beschikte langs diplomatieke weg over informatie. De ander zag slechts incidenten. Niemand heeft in die beginperiode van de warring een volledig beeld kunnen geven. De verslaggevers hebben misschien teveel gesuggereerd door de situatie te schetsen aan de hand van enkele voorvallen. Maar is er anderzijds kruid gewassen tegen het onzedelijke nuanceren en in het algemeen tegen het politieke cynisme van de Nigeriaanse regering en haar Westeuropese medestanders? Ontsteld over het politieke gemanoeuvreren met menselijk solidariteitsbetoon gaat men waarschijnlijk maar weer over tot de orde van de dag en dat is heden, 23 januari 1970, onder andere dit kranterbericht:

'Nu Biafra de strijd heeft gestaakt, is zowel in de Nigeriaanse hoofdstad Lagos als in de hoofdkwartieren van grote oliemaatschappijen het werk hervat aan de plannen om Nigeria op te stoten in de rijen van grote olieproducerende naties. Het land en zijn kustwateren zijn rijk aan aardolie van uitstekende kwaliteit, met een laag zwavelgehalte'.

(cv)

KRITISCH ALLERLEI

Stelling

Voorafgegaan door tanks en mijnontdekkers gaan zondag 90 onverschrokken Zuidvietnamese wielrenners van start voor een van de riskantste sportevenementen ter wereld – de 'halve ronde van Zuid-Vietnam'. Deze wedstrijd over 800 km moet de juistheid bewijzen van de stelling van president Thieu, dat 97 procent van het grondgebied van Zuid-Vietnam onder controle van de autoriteiten in Saigon staat.

(...) Voor alle zekerheid zal de karavaan op de zes etappes tevens worden begeleid door infanteriepatrouilles en zwaarbewapende helikopters.

(Algemeen Handelsblad van 17-1-'70)

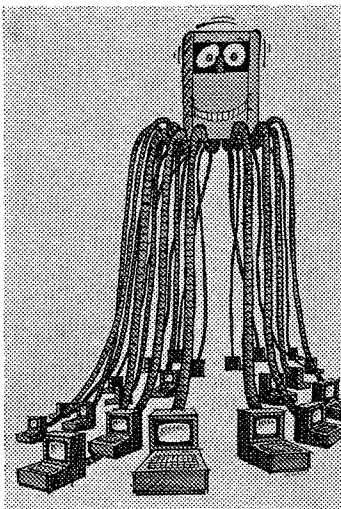
Israël

Wat is dat voor onzin, dat Syrië zijn Arabische partners 'in overweging heeft gegeven hun economische betrekkingen met Nederland te herzien, naar aanleiding van een campagne die door de burgemeester van Amsterdam zou zijn gelanceerd en die tot doel heeft een miljard dollar voor Israël bijeen te brengen'.

Zo men weet, of inmiddels heeft kunnen vernemen, heeft dr. Samkalden als Amsterdams burger zitting genomen in een comité van aanbeveling voor de nationale actie 'Honderd dagen voor Israël'. Het gaat daarbij om de plaatsing van een Ontwikkelingslening van de staat Israël (State of Israel Bonds), zoals dat al driemaal eerder is gebeurd, in voorgaande jaren. Dat is een zaak zonder enig militair of politiek aspect, of men moet vooropstellen dat een krachtige economie een krachtiger militair apparaat mogelijk maakt. Maar dat is verder gaan dan de bedoeling van de lening strekt. Het gaat niet om sympathie tegen de strijd tegen de Arabische landen, maar om medeleven met de strijd tegen de woestijn. Om het Negeb-gebied leefbaar te maken zijn gigantische investeringen nodig. Voor de ontwikkeling van deze streek en van andere onderontwikkelde delen van Israël is het geld van deze lening bestemd. Daarom kan men zich van harte scharen achter de oproep van dr. Samkalden; burgemeester of niet: 'Deze actie moet gezien worden als een goede daad ter gelegenheid van 25 jaar bevrijding in Nederland, jegens goede vrienden die in nood verkeren en recht hebben op de trouw van vrienden'.

Verdacht

Minister Polak heeft zich 'aarzelend' opgesteld tegenover het maken van foto's en geluidsopnamen

in de rechtszaal. Dit naar aanleiding van het feit dat in Den Bosch onlangs toestemming is gegeven (de gifmoord-zaak tegen Riet H. uit Schijndel) aan fotografen en radio-reporters hun werk te doen. Met de ministeriële aarzeling komt men echter weinig verder op een terrein waar nu een tamelijke willekeur heerst. Een minister heeft geen enkele invloed op de beslissingen van een onafhankelijke rechter. Maar dat behoeft niet te betekenen dat er door de Nederlandse rechters niet één lijn wordt getrokken; al of niet ter bescherming van de verdachte.

Op dit moment zijn er alleen maar vragen waarop nog steeds geen bevredigend antwoord is gegeven. Waarom wordt er wel een tekenaar tot het proces toegelaten en geen fotograaf (nog afgezien van het feit dat er bij grote processen mogelijkheden genoeg zijn om heimelijk te fotograferen). Waarom wordt de ene verdachte met zijn initialen in de pers aangeduid en de andere niet? Er is in sommige zaken al een precedent geschapen dat kwalijke gevolgen kan hebben.

Men kan zich met recht en reden afvragen bij wie een delinquent zich kan beklagen en waarop hij zich kan beroepen. Het principe van openbare rechtspraak doet in de pers nu eenmaal geen opgeld. Volgens een 'gentleman's agreement' wordt de identiteit van een verdachte in de pers niet onthuld. Waarom, en op grond waarvan wordt daar bij 'grote' processen van afgeweken? Het is nogal schijnheilig zich te verweren met het argument 'die naam wordt toch wel bekend'. Want alleen door het zelf interpreteren van de geldende fatsoensregels helpt men daaraan mee.

Celibaat

De reacties op de publikatie van het standpunt van de Nederlandse bisschoppen over de ontkoppeling van priesterambt en celibaat hebben uiteraard velerlei reacties opgeleverd. Maar wat duidelijk overheerst is een positieve waardering, in het bijzonder voor de moed die de bisschoppen met hun beslissing hebben gedemonstreerd. Onbevoegd om over de eigenlijke inhoud van deze stap te oordelen kan men zich toch bij de laatste categorie bijvalsbetuigingen aansluiten. Het vereist moed om in een ontwikkeling de kop te nemen en een beslissende confrontatie met het Vaticaan niet uit de weg te gaan. Even lofwaardig is de solidariteit waarmee enkele Nederlandse bisschoppen zich over hun aarzeling hebben heengezet; niet omdat ze van gedachten veranderd waren, maar omdat ze een juist gevoel hebben gehad voor de geest die de grote drijfkracht is geweest achter het Nederlandse celibaatsbeleid: respect voor de opvatting van de progressieve meerderheid. Daarvoor hebben ze naast afkeuring uit disciplinaire overwegingen terecht sympathie verworven over de hele wereld.

Onuitroeibaar

Op de ontelbare, eindeloze discussiedagen en -nachten van studenten, kunstenaars en anderen die er iets aan doen willen, spreekt men over democratisering, over gelijk-making, over het opheffen der

hiërarchieën, over het afschaffen van autoriteiten, over het afschaffen van egoïsme en de uiting daarvan in huwelijk en klein bezit (het grote wordt zonder meer afgeschaft). Maar ook deze toekomst-dromen zijn in strijd met wat de ethologen weten van een instinctmatige – dat is **onuitroeibare** – neiging om in groepen hiërarchieën te laten ontstaan. Zoals Lionel Tiger, antropoloog en etholoog, uiteenzet in zijn *Men in groups*, is establishment geen menselijke uitvinding, op te heffen als het in de kraam van een tijdelijke ideologie te pas komt, maar het gevolg van een instinctmatige neiging van dominante mannetjes (emancipatie is een menselijk bedenkfel) om t.o.v. althans enkele andere collega's – van ongeveer dezelfde rangorde – de neiging tot domineren af te zwakken en in plaats daarvan tot samenwerking te komen, en daarmee tot macht.

Zo dom dat de politie te vroeg ingreep in het Maagdenhuis, anders had men daar een schoolvoorbeeld van de instinctmatige establishmentvorming kunnen bestuderen. Het was al tot iedereen doorgedrongen dat je niet met 600 man kan vergaderen en tot besluiten komen. Er was reeds een kleine groep die achter gesloten deuren bijeenkwam. Enfin, het is te hopen dat men het in de gaten krijgt voordat het in het groot zal blijken.

(D. Hillenius in het Algemeen Handelsblad)

DRIE KLEINE PROTESTSONGS

1

Die geen pluimen en kan strijken,
Die en doog ter wereld niet.
Is hij arm, hij en zal niet rijken*,
Die geen pluimen en kan strijken.
Alomme zo heeft hij 't achterkijken*,
Hij wordt verschoven* waar men hem ziet.
Die geen pluimen en kan strijken,
Die en doog ter wereld niet.

* rijk worden

* nakijken

* verstoten

2

Die nu ter wereld zal bedien*,
Die moet doorsteekt* zijn als een jakke.
Alomme moet hij hoogheid dien,
Die nu ter wereld zal bedien;
Onnozel* als die God verriën.
Of anders gaat hij met den zakke.
Die nu ter wereld zal bedien,
Die moet doorsteekt zijn als een jakke.

* gedijen, slagen
* vol gaten, bedrog

* onschuldig
(ironisch)

3

Die door de wereld zal geraken,
Die moet kunnen huilen met den honden,
Ende moet ook kunnen diverse spraken*,
Die door de wereld zal geraken.
Hier waarheid zeggen ende ginder miszaken*,
Voren zalven ende achter wonden.
Die door de wereld zal geraken,
Die moet kunnen huilen met den honden.

* met verschillende
tongen spreken
* ontkennen

Naar De gedichten van Anthonis de Roovere, naar alle tot dusver bekende handschriften en oude drukken uitgegeven door J. J. Mak, Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink, 1955.

partnerruil

worsteling met onvolkomenheid

'Partnerruil' lijkt een speelse bezigheid van moderne mensen die weten wat de nieuwe vrijheid waard is en zo hun probleem van de vrijetijdsbesteding tegemoet treden. Zoals zovele andere hobbyisten vóór hen, komen ook zij met hun liefhebberij ter beurse om met seks als ruilwaar het hun ontbrekende alsnog te verwerven. Een beurs nu is gerucht-makend en vraagt om publiciteit. Zij is onderhevig aan de wet van vraag en aanbod, waarbij de mode altijd een rol speelt. Zo ligt reeds in deze vormgeving van seksueel verkeer het antwoord besloten op de vraag waarom een en ander met zoveel luidruchtigheid en uiterlijk vertoon gepaard gaat. Geen antwoord echter is daarmee gegeven op de vraag waarom een dergelijke publieke markt zich juist in onze tijd schijnt te ontwikkelen.

Om in dit probleem wat verduidelijking te brengen lijkt het beter om te stellen dat partnerruil in de grond van de zaak te maken heeft met het zo uiterst moeilijke thema van de partnerkeuze, en dus in de eerste plaats naar voren te brengen waarom de partnerkeuze in onze moderne maatschappij zoveel nieuwe aspecten gekregen heeft. Wij willen daarom een aantal feiten de revue laten passeren. Zo is in de tegenwoordige tijd de partnerkeuze geen 'koppelverkoop' meer, d.w.z. men trouwt niet meer een man of een vrouw die in de eerste plaats onderdeel uitmaakt van een bepaalde familie en een zeker bezit, beroep of welstand vertegenwoordigt, maar een individu dat zelfstandig aanspreekt. De familiesintegratie en de bezitsegalisatie en, aan de andere kant, de emancipatie van de vrouw zijn de processen die deze nieuwe situatie in het Westen bepalen.

Dan is er wat in onze publiciteitsmedia 'de seksuele revolutie' genoemd wordt. Het introduceren van seksualiteit in de meest verschillende geleidingen van ons bestaan schept niet alleen een nieuw consumptieartikel maar bepaalt ook de eisen gesteld aan de kwaliteit van de partner; het beïnvloedt dus de keuze van de partner. De 'seksbom' als idool leidt tot imitatie en conformisme in de gedragsregels met betrekking tot de omgang der seksen. Er ontstaat zo een nieuw waardeoordeel over de vrouw, hetgeen uiteraard een rol speelt bij de keuze van de partner. Voorts is er het onmiskenbare feit dat de huwelijken op steeds jongere leeftijd tot stand komen. Wat voorheen kenmerkend was voor de proletarische klasse, vindt thans in alle milieus plaats, n.l. een huwelijk op jonge leeftijd met een leeftijdsgenoot. Terwijl het vroeger in de kringen der bourgeoisie regel was dat de man zich eerst 'uitleeft' voor hij tenslotte, vaak moeizaam, besloot tot het stichten van een gezin met een veel jongere vrouw, is de nivellering der klassen in onze wereld op dit terrein een vrijwel volledige feit geworden.

Reeds de opsomming van de verschillen tussen vroeger en nu in de wijze waarop de keuze van de partner tot stand komt, geeft voldoende stof om tot het besef te komen dat partnerkeuze thans een nog hachelijker

onderneming moet zijn dan vroeger. Losgemaakt uit de geborgenheid der familie, gebonden voor heel het leven aan een figuur die blootstaat aan het meedogenloze proces der veroudering en daarmee onherroepelijk één der meest fundamentele waarden, de seks, verliest zonder economische compensatie te kunnen bieden, verkerend in een wereld die geen uur ongebruikt laat om zogenaamde traditionele waarden te ontluis-teren, gesteund door de moderne geneeskunde die de ont koppeling van seksualiteit en voortplanting vrijwel volledig mogelijk maakt heeft door de meest recente ontwikkeling der anticonceptiva – zo zou men de situatie kunnen kenschetsen waarin het niet moeilijk valt om zich in te denken dat de mens niet overvloedig van enthousiasme voor de eens gedane keuze van zijn partner...

Weg taboes

Onder de lezers van dit betoog zullen er velen zijn die thans reikhalzend uitzien naar het ogenblik waarop een andere slogan uit onze tijd, n.l. het 'weg met de taboes', zijn intrede doet. Het 'weg met de taboes', dat wil zeggen in dit geval het zich vrijer kunnen gedragen in de aangelegenheden van de seksualiteit, is een factor die men uiteraard niet moet bagatelliseren, maar men moet zich er ook voor hoeden mee te spelen in het spel van 'de vreugde der onwetendheid' en zodoende de werkelijkheid van het weten over hoe het vroeger was, weg te werken. Ook vóór het complex van sociologische factoren, hierboven aangeduid, in werking trad, was de keuze van de partner reeds een uiterst moeilijk probleem in de bovenlaag der bevolking. De onbevredigende partnerkeuze werd door de bevoorrechte klasse 'gecorrigeerd' door allerhande oplossingen als prostitutie, dienstkneden en dienstmaagden, maîtresses, gigolo's en zoveel minnaars en minnaressen als er bladzijden zijn in de wereldliteratuur... De vorming van 'sleutelclubs' in bepaalde milieus is in dit verband evenmin een nieuw fenomeen. Hoe 'het gewone volk' met deze problematiek moest klaar komen, is aan de kroniekschrijvers ontglipt en in de annalen van de Burgerlijke Stand niet gereleveerd.

(Vervolg op pagina 4)

We zijn gevallen. Nee, niets ernstigs. Niets gebroken, hoogstens ons 'image'. We hebben namelijk een T.V. gekocht en als je tien, twaalf jaar lang bezworen hebt, dat je geen enkele behoefte hebt aan 'zo'n ding', groeit er een soort façade om je heen van 'anders zijn'. En dat 'anders' nu eens niet in de zin van homofiel, maar van: iemand, die geen kastjes-kijker is, die onbekend is met de verrichtingen van 'Brandpunt', die nog nooit 'Achter het nieuws' heeft gezien, die de Kleine Zielen alleen maar kent van Couperus zelf, die de H.V.-uitzendingen bij 'geestverwanten' moet gaan zien en die – het allergenste – een volslagen vreemdeling is in Fabeltjesland.

Toch neemt niemand je dat kwalijk, zoals wanneer je bijvoorbeeld zou beweren, dat je nooit een krant las. Dan was je een barbaar, een uitgestotene, maar wie geen T.V. heeft, mag dat overal openlijk belijden. Dan is er iets met je, iets anders, iets 'Hogers', waardoor je hoofd niet staat naar dat passief kastjes-gestaar. Daar heb je ook geen tijd voor en wat belangrijk is, de kinderen vinden het zo zalig. Op ieder ogenblik van de avond kunnen ze bij je binnen komen vallen, met de nodige aanhang in 't kielzog, om te praten, want daar heeft de jeugd zo'n behoefte aan.

Je bent een oase van rust en aandacht, terwijl al die andere ouders, enzovoort, enzovoort. Behalve dan op de avonden, dat er iets interessants op de T.V. is. Dan zie je geen kip, want dan zitten ze bij die andere, enzovoort, enzovoort ouders. En wij blijven alleen. We hadden 't ook wel willen zien maar ach, dan moet je de deur weer uit. Soms kun je 't combineren met een visite maar anders is 't zo'n gedoe.

Opeens, vlak voor kerst, kwam het over me: 'Ik wil een T.V.', zei ik en daarmee stortte onze fraaie, met bloemen, palmen en kabbelende beekjes versierde façade ineen. En wij vielen mee. Weg bloemen, weg anders dan anderen.

We maakten kennis met meneer de Uil en de gebroeders Bever en tot mijn genoegen zat ik met kerst, ondanks m'n 39° koorts van de griep en dank zij de camera's temidden van het Concertgebouwworkest.

Het protest-geween is inmiddels verstomd. De angst, dat mam weliswaar niet maar papa zéker T.V.-gek zou worden en dat 'de hele sfeer hier in huis verpest' zou zijn, omdat hij, nieuwsgierig als hij is, alles zou willen zien, bleek ongegrond. De T.V. is heel vaak uit en daarmee zijn we dan weer gestegen in de achting.

We hadden hem net op tijd, om van dag tot dag te kunnen volgen, hoe er met ons gesold werd in het Biafra-schandaal. Tranen met tuiten hebben we gehuild over die arme kindertjes. Ja, neem me niet kwalijk, ik weet het, 't is al twee jaar lang zo maar wij hadden 't alleen maar uit de krant.

Zien is toch weer anders, al schijnen degenen, die echt, daadwerkelijk hadden kunnen ingrijpen daar anders over te denken. Nauwelijks bekomen van die schok, hoorden we een van de volgende avonden, dat het allemaal zo fijn verliep daar met de verbroedering en zo. Het 'ga maar rustig slapen' van Colijn klonk ons weer in de oren. Nu ja, een paar moordpartijen en verkrachtingen waren er wel geweest maar dat hoort erbij!

Kinderen waren er ook aangetroffen in een oud ziekenhuis, dagenlang onverzorgd. Hoort er ook bij blijkbaar. Ik vraag me af, wat moet er van die kinderen terecht komen. Wat worden dat nu voor volwassenen later. 't Moet je moeder maar wezen, die je hebt zien verkrachten en je vader, die je hebt zien doodschieten. Om van de rest nog maar te zwijgen, wat ze allemaal hebben gezien en ondervonden. Wat groeit er uit deze jeugd? Ik vind het gewoon beangstigend. Enfin, de tijd zal 't leren en we hebben nu de T.V. om het op de voet te volgen.

partnerruil

Men kan dus stellen dat er altijd kleinere of grotere groepen mensen zijn geweest (overigens bestond er vroeger evenmin als thans een betrouwbare statistische bron over deze zaken!) die met de onvolkomenheid van hun partnerkeuze geworsteld hebben en naar de meest uiteenlopende oplossingen gezocht hebben.

Partnerruil nu is niet meer dan één dezer oplossingen. Men kan slechts gissen of partnerruil werkelijk bijdraagt tot de leefbaarheid van het leven en of zij het euvel dat er aan ten grondslag ligt (het menselijk tekort, volgens sommigen) kan opheffen. Wat voor het huwelijk geldt, geldt ook voor de partnerruil: slechts een lengtedoorsnede, het hele leven omvattend, laat een oordeel toe. Het zijn nu eenmaal niet de trouwfoto's of de stralende blikken van het echtpaar dat door een charmante stewardess bediend wordt op de reclameaffiches der diverse luchtvaartmaatschappijen die een voorspelling omtrent de duurzaamheid der echtverbintenis of een evaluatie van de hechtheid van de huwelijksband mogelijk maken. Overdenkt men in dit licht de partnerruil, dan zou het kunnen zijn dat het middel erger blijkt dan de kwaal.

In ieder geval zijn er een aantal gronden die aannemelijk maken waarom de partnerruil, op de gehele bevolking bezien, slechts in een beperkt aantal gevallen de mogelijkheden van een oplossing voor langere duur in zich draagt. Daar is in de eerste plaats het feit dat een lichamelijk en geestelijk gave man en vrouw een schaarsteartikel bij uitstek vormen. Is het al moeilijk één gaaf exemplaar te vinden, hoe moeilijk moet het dan wel zijn om vier van dergelijke mensen te vinden, en dan nog in een speciale opstelling: als paar tegenover paar. Een ieder weet hoe zeldzaam langdurige vriendschappen zijn en een introductie van het lichamelijk element kan niet anders dan compliceren werken. Voorts is de mens géén computer, géén elektronisch brein, maar een levend wezen, behept met naijver, wedijver, ijdelheid en bezitsdrang. Het is moeilijk zich voor te stellen dat deze wezenstrekken juist in een seksueel groepsverband, affectbeladen als het is, tot zwijgen gebracht zouden worden. Het tegendeel lijkt héél wat aannemelijker en de consequentie hiervan zal in vele gevallen zijn: een permanente guerrilla met zichzelf en met de andere groepsleden.

Dan is er het probleem der gewoontevorming: het toelaten binnen het huwelijksverband van buitenstaanders zou de mogelijkheid van het aanknopen van nieuwe en dan definitieve relaties met derden kunnen vergemakkelijken. Men moet hierbij vooral bedenken dat de psychische ontwikkeling van de vrouw uiteindelijk geconditioneerd is op één liefdesobject, waaraan zij zich totaal wil wijden. Tenslotte is de veroudering niet weg te denken uit het menselijk bestaan. Het betekent een ontkenning van een fundamenteel

gegeven als men hieraan niet zou toevoegen dat de lichamelijke aantrekkelijkheid van de vrouw ondanks de moderne geneeskunde toch beperkt van duur is en dat zij als ruilobject eerder haar waarde zal verliezen dan haar mannelijke leeftijdsgenoten. Juist op het tijdstip waarop de man 'vóór het sluiten van de poort' het seksuele avontuur zou gaan ambiëren, is voor hem de methode der partnerruil om deze reden onbruikbaar geworden; hij is immers gehuwd met een leeftijds-genoot.

Toeval?

Er is echter nog een andere benaderingswijze van het probleem mogelijk. Als het waar is dat een onbevredigende partnerkeuze (bewust of onbewust) de drijfveer is tot het experiment van de partnerruil, dan is de kans verre van denkbeeldig dat vroeg of laat één of meerdere der spelers overmeesterd wordt door het gevoel deze keer al spelend wel de ware partner gevonden te hebben. Men denke hierbij aan het paradoxale feit dat juist in de meest promiscue milieus van onze eigen tijd steeds weer, ondanks alle voorafgaande mislukkingen, huwelijken gesloten worden en dat deze huwelijken met veel theateraal vertoon en Victoriaanse sentimentaliteit aan de wereld gepresenteerd worden. De partnerruil zou dan niet méér voorstellen dan een rumoerige grenssituatie die, beperkt in duur, een intermezzo vormt tussen de ene fase van monogame gebondenheid en een soortgelijke, toekomstige situatie. Het is namelijk niet ongewoon dat in een huwelijk teleurgestelde mensen een kortere of langere periode doormaken van seksuele ongebreidelheid.

Voor een psychiater heeft dit hele onderwerp trouwens nog een specifiek aspect. De grote vraag blijft of de onbevredigende objectkeuze wel 'toeval' is en niet veeleer een symptoom van een uitgebreidere stoornis in de gevoelsontwikkeling. Zou nu dit laatste het geval zijn – en onze psychiatrische ervaringen wijzen in deze richting – dan zou het zeker de moeite waard zijn om de partnerruil en de betekenis ervan voor onze moderne samenleving aan een buiten dit kader vallende, vaktechnische beschouwing te onderwerpen.

Hoe dit alles ook zij, iedere algemene regel, en dat geldt dus ook voor het verschijnsel der partnerruil, zal uitzonderingen vertonen, die alles wat hierboven te berde gebracht werd, lijken te logenstraffen. Het is nu eenmaal zo dat al onze liefde voor redelijk denken en doen niet zal kunnen beletten dat de mens een aantal mogelijkheden voor irrationeel gedrag in zich heeft, die voor het verstand op een bepaald moment niet te overzien zijn.

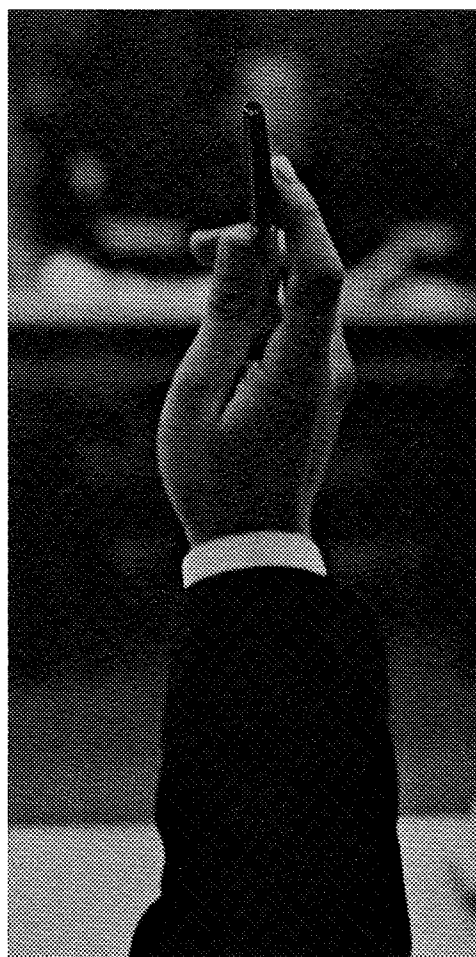
REINSK SWELHEIM-DE BOER

goedkoop naar de verenigde staten

U zult zich wellicht herinneren, dat in enkele voorgaande nummers van Mens en Wereld aandacht besteed werd aan het vijfde wereldcongres van de IHEU, de International Humanist and Ethical Union, waarbij ook het Humanistisch Verbond aangesloten is.

Dit congres zal gehouden worden in Boston, Mass., aan de oostkust van de Verenigde Staten. Misschien hebt u indertijd met de gedachte gespeeld ook mee te gaan, maar hebt u er van afgezien, omdat u geen zin had het congres mee te maken.

Indien u er wel voor voelt voor ± f 650,- naar Boston of New York te vliegen – en terug natuurlijk – en drie weken lang Amerika te ontdekken op eigen houtje of bij vrienden en familieleden te logeren, neemt u dan direct contact op met het secretariaat van de IHEU, postbus 114, Utrecht. Mocht u nog geen vakantieplannen hebben voor de eerste drie weken van augustus en zin hebben om mee te gaan, stuur dan even een briefkaartje met daarop uw naam, adres en het aantal personen, zodat de IHEU kan nagaan of uw wens vervuld kan worden.

strafrecht en seksualiteit

WETGEVER BIJ BEPALING VAN ZEDELIIKHEID BETROKKEN

De wetgever ontkomt niet aan de taak bepalingen te formuleren, waarin een zedelijk oordeel ligt opgesloten. Wanneer de wetgever paal en perk wil stellen aan de lucht- en watervervuiling dan impliceert een strafbepaling een afkeurend oordeel van zedelijke aard over de milieu-verontreiniging.

Zo'n oordeel komt niet uit de (vuile) lucht vallen. Het wordt ook niet door de wetgever gevormd. Veeleer is het zo, dat er in de Nederlandse samenleving bij een aanzienlijke meerderheid de overtuiging is gegroeid, dat sommige vormen van milieuverontreiniging zo hinderlijk en gevaarlijk worden, dat zij verboden zouden moeten zijn. Het is dan aan de wetgever om te beoordelen of een verbod moet worden afgekondigd.

Bij het overwegen van zo'n verbod spelen verschillende factoren een rol. Hoe groot is de meerderheid, die de milieuverontreiniging veroordeelt? Wil men zich offers getroosten om verontreiniging te voorkomen? Is er ook een minderheid die zich door verboden ernstig in zijn vrijheid voelt aangetast? Hoe wijd is het kwaad verbreid? Zou een strafbepaling te handhaven zijn? Zou straffen effect hebben?

Ook als men het begrip zedelijk wat enger uitlegt en het meer betreft op de 'goede zeden', daarbij vooral ook denkend aan de zeden op het terrein van de seksualiteit, geraakt de wetgever op de hier boven beschreven wijze in de problematiek verzeild. Als een meerderheid ervan overtuigd is, dat – om een oud voorbeeld te nemen – de zondagsrust voorwaarde is voor een adequate beleving van de heiligheid van deze dag, ontkomt de democratische staat niet aan de plicht zich rekenschap te geven van het zedelijk oordeel, waarop deze overtuiging steelt en van de consequenties, die uit dit oordeel op het terrein van de wetgeving moeten worden getrokken.

Niet anders is het wanneer de meerderheid meent, dat exhibitionisme, pornografie, nudisme, seksueel verkeer niet in het openbaar behoren voor te komen. Omdat zij zich daardoor in haar gevoelens van zedelijk behoren gekwetst voelt of omdat zij degenen, die zich in hun gevoelens gekwetst voelen, wil beschermen. In zijn wetten en voorschriften zal de wetgever moeten bepalen wat wel en wat niet geduld kan worden. Daarin ligt een zedelijk oordeel opgesloten.

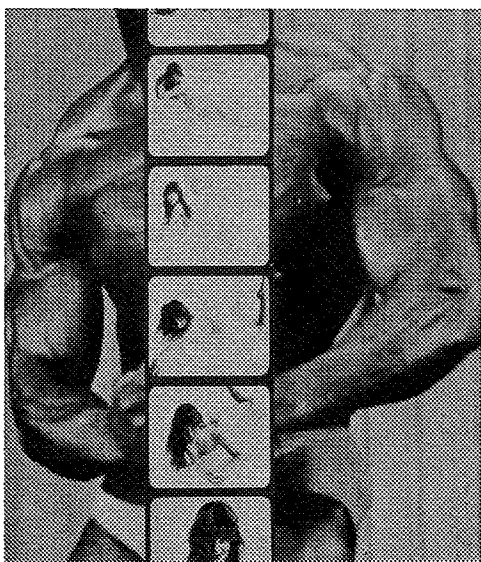
Zodra een wettelijke bepaling van deze aard wordt toegepast, gaat er van de wet een normerende werking uit. Het afdwingen van het nakomen van gestelde regels houdt immers die regels zelf mede in het leven. Het handhaven van de wet werkt in het algemeen gesproken normhandhavend en normgevend. En daarom kan men dan ook in deze zin wel zeggen, dat de wetgever bij de 'bepaling' van de zedelijkheid is betrokken. Over de intensiteit van de normvormende en normhandhavende werking van wet en rechtspleging laat zich generaliserend weinig concreets zeggen. Waarschijnlijk zijn het morele gezag dat de staat en zijn rechtspraak heeft en de mate van vanzelfsprekendheid waarmee de wetstoepassing wordt aanvaard, van invloed op die intensiteit. Er moet op worden gewezen, dat het aanvaarden van normen geenszins betekent, dat de mens steeds naar de door hem aanvaarde normen leeft. Dat geldt ook op het terrein van de zedelijkheid in engere zin,

waarop het gedrag in feite aanzienlijk en langdurig anders kan zijn dan volgens de normen, die men belijdt en ook wel beleeft, zou mogen worden verwacht – zonder dat de normaanvaarding noodzakelijkerwijze verandert.

Homofilie

Dat in menige wet een oordeel over de zedelijkheid ligt opgesloten bemerkt men pas goed als in de samenleving de opvattingen duidelijk veranderen of wanneer op een bepaald punt een minderheid duidelijk tegenover een meerderheid staat. Van een dergelijke situatie is sprake (geveest?) bij opvattingen omtrent het zedelijk geoorloofd zijn van het onderhouden van homofiele betrekkingen. Op het moment, dat een meerderheid homoseksueel gedrag of in het geheel niet wenst te tolereren of in het openbaar niet wil dulden staat de wetgever voor de taak enige beslissingen te nemen. Hoe die beslissing ook uitvalt, het is een beslissing, waarin een oordeel over de zedelijkheid is vervat. Daarbij komt dan dikwijls een groep met een afwijkend oordeel in de knel. Hetzij in feite, hetzij moreel, hetzij in beide opzichten. Vandaar dan ook dat men de vraag kan stellen hoe ver 'die taak' van de wetgever gaat.

Het is wellicht goed er op te wijzen, dat het woord taak zelf reeds positief is geladen. Wanneer men meent, dat de wetgever er niet aan ontkomt wetten te scheppen, die een oordeel

over de zedelijkheid bevatten, is die positieve lading eerder een bezwaar dan een voordeel. Het woord 'bepalen' kan trouwens ook misverstand wekken: het misverstand, dat de wetgever heeft uit te maken wat zedelijkheid is. Dat kan de wetgever niet. De wetgever moet echter wel – in onze Nederlandse staat – in zijn wetten de gevoelens van de meerderheid omtrent wat zedelijk geoorloofd en ongeoorloofd is, verwerken. Hij kan niet anders.

Juist omdat de wetgever niet de zedelijkheid kan bepalen, heeft hij rekening te houden met een soms aanzienlijke verscheidenheid van opvattingen. Hij zal de gevoelens van de meerderheid verwerken, maar hij zal in een democratie als de onze, de taak hebben de gevoelens van de

minderheid zoveel mogelijk te ontzien. Wij hebben gelukkig een zekere traditie opgebouwd in het ontzien van gewetensbezwaarden op verschillende terreinen. Maar dit ontzien heeft zijn grenzen. Ondanks de aanwezigheid van sommige van de grootste bezwaren van zedelijke en theologische aard vinden wij, dat er situaties zijn, dat de staat iedere burger kan verplichten maatregelen tegen besmettelijke ziekten te nemen ter voorkoming van het uitbreiden van deze ziekten – om een voorbeeld te noemen.

De wetgever zou bij het vervullen van zijn plicht het onderscheid kunnen maken tussen wat zich in het openbaar, voor ieder zichtbaar en hoorbaar, afspeelt en wat zich in de beslotenheid van de woning voltrekt. De verdraagzaamheid in een samenleving, waarin het oordeel over de zedelijkheid bij verschillende groepen en individuen uiteenloopt, vraagt om het ontzien van gevoelens en opvattingen van minderheden. Dat betekent, dat gedragingen in het openbaar aan restricties moeten worden onderworpen indien een minderheid door dat gedrag ernstig in zijn zedelijke gevoelens wordt gekwetst.

Dan heeft de staat onvermijdelijk te treden in een precare beoordeling van de intensiteit, de oprechtheid en het gehalte van deze gevoelens. Zo zal men – ook als een meerderheid zich niet in zijn gevoelens van zedelijkheid gekrenkt zou achten, exhibitionisme strafbaar stellen om een minderheid, die daarvan walgt, te beschermen, terwijl men het travestieverbod, dat vele Algemene Politie Verordeningen nog kennen, zal laten vervallen, ook al is er een minderheid die het lopen in kleren van de andere sekse onzedelijk vindt.

Dezelfde verdraagzaamheid zou daarentegen een zeer grote vrijheid moeten laten aan het gedrag binnen de eigen woning. Maar deze vrijheid zal ook niet onbeperkt kunnen zijn, hoe moeilijk het ook is grenzen te stellen aan dit leven van het eigen leven. Misschien is dat aan een enkel voorbeeld te demonstreren. Wij kennen in ons land de vrijheid om zelfmoord te plegen. Maar iemand, die de ander op zijn verzoek bij het plegen van zelfmoord behulpzaam is, achten wij strafbaar. Er is wat voor te zeggen de vrouw het recht te geven abortus te plegen of bij haarzelf te laten plegen. Maar ook als men dat zou toestaan, zou er wat tegen te zeggen zijn het uitlokken van het plegen van abortus straffeloos te maken. Ook kan men zich voorstellen, dat de wetgever de vrouw niet de vrijheid geeft zich door onbevoegden te laten helpen of, net als bij zelfmoord, onbevoegden die hulp verlenen bij abortus, strafbaar stelt.

De vrijheid in de woning kan of moet door de wetgever worden beperkt als anderen het slachtoffer van het gedrag van de bewoner dreigen te worden. Na veel discussie is in 1880 het mishandelen van het eigen huisdier in de eigen woning strafbaar gesteld. En, heel modern, wordt voorgesteld, degene strafbaar te stellen, die in zijn eigen woning met technische hulpmiddelen de telefoongesprekken van zijn gasten af luistert. Als er bij gedrag op seksueel terrein duidelijk een slachtoffer is, kan de wetgever daartegen eveneens optreden, ook als dat gedrag in eigen woning plaatsvindt. Dat heeft de wetgever heel grillig gedaan: ontucht met eigen kinderen is strafbaar, verkrachting van de eigen echtgenote niet.

(Vervolg op pag. 6)

strafrecht en seksualiteit

Wellicht biedt juist de vraag of er een slachtoffer is enig criterium aan de wetgever voor de keuze: strafbaar stellen of niet. Daarbij komen dan weer de andere vragen, aan het begin van deze beschouwing genoemd, aan de orde.

Alcohol

Een aparte plaats nemen gewoonten en gebruiken in, waarmee mensen zichzelf schade doen of kunnen doen: roken, alcohol drinken, narcotica gebruiken. Tegen dronkenschap treedt de wetgever pas op als die in het openbaar blijkt, of tot uiting komt in het 'onder invloed' besturen van motorrijtuigen. Wie zich in de beslotenheid van het huis bedrinkt is niet strafbaar. Men zou dit beleid kunnen veralgemenen. Maar men moet zich hoeden voor een te principiële stellingname. Immers wanneer het aantal alcoholisten zo groot zou worden, dat hun verpleging veel beslag legt op het nationaal inkomen of op de voor verpleging beschikbare arbeidskrachten, rijst onvermijdelijk de vraag of de wetgever niet moet trachten tegen het gebruik van alcohol op te treden buitenshuis zowel als binnenshuis.

Overigens mag iemand, die zichzelf in een toestand van hulpbehoefvendheid brengt, aanspraak maken op steun krachtens de wettelijke bijstandvoorziening en beslag leggen op medische hulp? Ook als men hierop ontkennend zou antwoorden staat de samenleving voor de noodzaak iets te doen. Men kan degene, die zichzelf door het gebruik van alcohol of narcotica of tabak hulpbehoefvend heeft gemaakt niet aan zijn lot overlaten. Als dat zo is hangt het van de omstandigheden af of de wetgever er toe overgaat ook door strafbepalingen gebruik en verslaving tegen te gaan. Of dat effectief is, is een open vraag, maar dat de wetgever daartoe gerechtigd is, lijkt ons buiten twiifel.

Het antwoord op de vraag hoever de wetgever mag gaan of moet gaan met het uitaardigen van verboden en geboden op het terrein van de zedelijkheid wordt echter niet alleen beslist door opvattingen omtrent 'het recht' van de staat. De geschiedenis leert, dat het recht om in te grijpen en met sancties voorschriften te handhaven sterk afhangt van de situatie waarin een samenleving zich bevindt. Bovendien wordt de vraag of de wetgever in moet of mag grijpen niet alleen bepaald door zijn recht om dat te doen maar ook door het effect dat men van dat ingrijpen mag verwachten. Er is zelfs wisselwerking tussen de doelmatigheid van te geven voorschriften en het recht om voorschriften uit te vaardigen. Ook de omstandigheden in de ons omringende landen tellen mee en soms de situatie in ver verwijderde delen van de wereld.

Twee voorbeelden hiervan. Toen omstreeks de eeuwwisseling Nederland de pornografie, mits niet in 'vliegende blaadjes' verspreid, ongemoeid liet, werd het tot een Europese stapelplaats en fabrikant. Het zoog dan ook mensen aan, die in de pornografie hun bestaan zochten, en het bemoeilijkte de strijd, die in naburige landen tegen verbreiding van pornografie werd gevoerd. Deze situatie nu heeft er ook toe bijgedragen dat de bepalingen tegen de verspreiding van pornografie in ons land werden verscherpt. Het andere voorbeeld: de bestrijding van de handel in opium. Niet de situatie in ons land maar die in grote delen van Azië was de directe aanleiding voor het tot stand komen van een internationaal verdrag ter bestrijding van de ongecontroleerde handel in opium e.d.

en het strafbaar stellen van het ongeoorloofd bezit van deze verdovende middelen (1912). Verantwoordelijkheid voor de situatie elders in de wereld kan dus de wetgever nopen tot het uitaardigen van wetten, die de zedelijkheid direct raken.

Het is niet onwaarschijnlijk dat wij in toemende mate rekening zullen moeten houden met de toestand in het buitenland. Zoals onze normen beïnvloed worden door wat ons vanuit het buitenland met name door de televisie bereikt, zo zal ook de vraag zelf hoe diep de wetgever met zijn voorschriften in het privéleven zal mogen doordringen daardoor worden beïnvloed.

De opiumwet is het voorbeeld van een wet, die op verdragsverplichtingen is gebaseerd. Denkbaar is ook een verdrag over alcoholgebruik, particulier wapenbezit, kunstmatige inseminatie, dat wij ondertekenen en waardoor onze wetgever zich verplicht regels te stellen die het privéleven binnen de woning raken en daarmee de zedelijkheid bepalen.

Het moge duidelijk zijn, dat in deze aantekeningen, waarbij steeds is uitgegaan van onze Nederlandse situatie, de wetgever niet is gedacht als een buiten of boven de samenleving staande autoriteit. De wetgever is gedacht als de meerderheid, die geroepen is het land te besturen, het overheidsgezag uit te oefenen en de wet 'te bestellen', rekening houdend met de minderheid. Dit alles met de reële kans, zo niet de zekerheid, dat de meerderheid zelf vroeg of

laat weer in een minderheid zal verkeren. De democratie wordt gekenmerkt door het besef van continuïteit en betrekkelijkheid. Het is geen stelsel waarin de wetgever er op uit is de normen eens en vooral vast te leggen en naar welke heilstaat dan ook streeft. Onze democratie is een stelsel, dat de mogelijkheid voor veranderingen open houdt, ja juist aan het openhouden van de mogelijkheden vooral zijn waarde ontleent. Het is een vorm van samenleven, doordrenkt van het besef dat de geschiedenis niet uit is, dat er na ons anderen komen, die zijn als wij en die noch in een heilstaat noch in een zondvloed kunnen leven.

Ook dit besef weerhoudt ons ervan omtrent de taak van de wetgever op het terrein van de zedelijkheid generaliserende en absolute uitspraken te doen. De wetgever kan de zedelijkheid niet bepalen, hij kan wel invloed uitoefenen. Dat is de ene kant. De wetgever kan echter ook niet nalaten zich telkens op het terrein van de zedelijkheid te begeven bij het aangeven van de normen, die in de samenleving zijns inziens gehandhaafd moeten worden. Hij is gedwongen telkens weer een standpunt in te nemen en hij kan zich aan die verantwoordelijkheid niet onttrekken. Dat is de andere kant. De democratische staat leeft met latente spanningen op dit terrein. De ondemocratische onderdrukt ze.

PROF. MR. TH. W. VAN VEEN

(Pre-advies voor de afgelopen conferentie 'Strafrecht en seksualiteit' van de Humanistische stichting Socrates).

verklaringen hoofdbestuur komen in discussie

Toen het hoofdbestuur van het Verbond zich indertijd bij de Maagdenhuiskwestie met een officiële uitspraak in de openbare discussie mengde, hebben verscheidene leden ons op de vingers getikt. Sommigen hebben zelfs voor het lidmaatschap bedankt. Maar toen het hoofdbestuur enige tijd later zijn mond hield bij de zaak van de drie Bredase oorlogsmisdadigers, kon het verwijt worden gehoord: 'Het verbond zweeg weer als een graf'.

Als we met zijn vijftien in het hoofdbestuur bij elkaar zitten, gebeurt het verschillende malen, dat we in heftige discussie raken over kwesties zoals hierboven zijn gesteld. Om voorlopig tot een oplossing te komen, hebben we de stelregel aangenomen nooit een officiële uitspraak te zullen doen, waarvan we zeker weten dat die op onoverkoombare bezwaren van één of meer leden van het hoofdbestuur stuit.

We vermoeden dan dat dezelfde bezwaren eveneens bij een gedeelte van de leden van het Verbond leven. Maar we zijn hier niet zeker van. Misschien bent u wel van mening, dat deze wijze van werken tot gevolg heeft, dat het Verbond juist in veel te weinig kwesties zijn stem verheft.

Een officiële uitspraak van het hoofdbestuur wordt door niet-humanisten opgevat als een uitspraak namens het gehele verbond, dat wil zeggen ook namens u. Nu weten we wel dat de normale gang van zaken is, dat u via het bestuur van uw gemeenschap en via het tweejaarlijks congres en de daartussen liggende vergaderingen van de verbondsraad een zekere vorm van controle op het hoofdbestuur uitoefent, maar wij dachten dat de zaak belangrijk genoeg is om op een directere wijze door te praten, opdat we in de toekomst zoveel mogelijk met uw mening rekening kunnen houden. Mocht deze gedachte ook bij u leven, dan willen we u het volgende voorleggen:

In zes verschillende plaatsen in Nederland zullen discussiedagen worden georganiseerd, waar

een grote delegatie hoofdbestuurleden aanwezig zal zijn om met u als lid van het verbond te praten over de plaats van het Humanisme in onze maatschappij.

Moeten we als verbond proberen om met uitspraken ons te mengen in actuele kwesties? Mogen we namens het verbond een uitspraak doen in politieke zaken? Vindt u dat het hoofdbestuur door het doen van een officiële uitspraak de mening van het gehele verbond weergeeft? Meent u dat het eigenlijk wel de taak van het verbond is om in brandende kwesties een officiële uitspraak te doen? Zijn wij als leden misschien bang voor een 'kritisch verbond'? Uiteraard zouden we het prettig vinden, als u een belangstellende vriend of kennis, die toevallig geen lid van het verbond is, ook vraagt om mee te gaan.

De zes middagen zullen worden gehouden:

in Assen

op zaterdag 21 maart, Wilco-centrum.

in Deventer

op zaterdag 4 april, bovenzaal schouwburg.

in Utrecht

op zaterdag 11 april, congres-centrum.

in Amsterdam

op zaterdag 25 april, Krasnapolsky.

in Rotterdam

op zaterdag 9 mei (zaal nog onbekend), en

in Eindhoven

op zaterdag 23 mei (zaal nog onbekend).

We zullen beginnen om 13.00 uur (in Utrecht om 13.30 uur) en denken na een koffie- of theepauze om 15.00 uur omstreeks 17.00 uur de bijeenkomst te besluiten. Toegangsprijs f 2,- per persoon. Te zijner tijd zullen de ontbrekende zalen nog worden bekend gemaakt. Misschien dat u nu alvast één van de bovengenoemde data in uw nieuwe agenda zoudt willen noteren.

W. VAN DOOREN
(algemeen secretaris)

IK denk er ZO over

(De redactie behoudt zich het recht voor om brieven te bekorten)

HEEFT HET HUMANISTISCH VERBOND EEN (NIEUWE) BEGINSSELVERKLARING NODIG?

Het is wel met enige verwondering, en zelfs verontrusting, dat ik kennis heb genomen van het bericht in 'Mens en Wereld' van 20 december 1969, dat niet-humanisten in de commissie beginselverklaring zijn benoemd. Ik moet er wel uitdrukkelijk bij vermelden, dat mijn verontrusting niet is gericht tegen de in de commissie benoemde personen: van prof. Van Holk en prof. Beerling weet ik niets waardoor ik tegen hen bezwaar zou kunnen hebben, en wat ik van prof. Kwant weet kan er alleen maar toe bijdragen, dat ik het van belang acht kennis te nemen van hetgeen hij te zeggen heeft. Maar wanneer het Humanistisch Verbond een beginselverklaring nodig heeft en het niet meer met de bestaande kan doen, dan moet deze beginselverklaring toch in ieder geval door humanisten worden geformuleerd, onafhankelijk ervan hoe niet-humanisten er over denken.

Ik krijg de laatste tijd steeds meer het onplezierige gevoel, dat de leiding van het H.V. het humanisme beschouwd wil zien als een bepaalde vorm van Christendom, die (voor een deel van de leden van het H.V.) beslist niet zo genoemd mag worden. Het boek van prof. Libbe van der Wal, 'Kennis van goed en kwaad', zie ik slechts als een wanhopige poging om een andere grondslag voor de christelijke normen te vinden dan het Christendom. Een poging, die (ondanks de geleerdheid van het boek) slechts lukt voor degenen die deze normen toch reeds aanvaardden en daarvoor alleen een niet-christelijk motief willen hebben. Ik ben het nog altijd met prof. Tielrooy eens, dat het dwaasheid is, te spreken van christelijk humanisme of van religieus humanisme; het eerste omdat humanisme niet verenigbaar is met welke godsdienst dan ook (dus ook niet met het Christendom), het tweede omdat het humanisme uit den aard der zaak religieus is. Nu kan ik mij voorstellen, dat iemand zich humanist noemt, ondanks dat hij zedelijke normen aanvaardt, en lid zou wensen te zijn van het H.V. Dit is zijn goed recht, en ik zal de laatste zijn om hem dit recht te ontzeggen. Maar wanneer deze mensen gezamenlijk hun normen geldig willen verklaren voor ieder, die zich humanist zou willen noemen, dan heb ik toch wel bezwaar. Prof. Libbe van der Wal gaat er m.i. ten onrechte van uit, dat het aanvaarden van zedelijke normen typisch is voor de mens en ook C. H. Schonk maakt in zijn boekje, 'Humanisme, ook uw kijk op het leven?', dezelfde fout. Het hebben van zedelijke normen is een kenmerkende eigenschap van het kuddedier en aanzien de mens een kuddedier is, worden ook door en voor mensen normen voorgeschreven. Het typisch menselijke is echter, dat hij zich bewust van deze normen kan ontdoen. Wat ik hiermee bedoel wordt misschien wel het duidelijkst geïllustreerd door de parabel van de jonge Samojeed waarmee Multatuli z'n eerste bundel Ideeën besluit (nr. 447). En Krishnamurti zegt het zo: 'Natuurlijk is er noch goed noch kwaad. Het goede is datgene, waarvoor gij niet bang zijt, het kwade is datgene, waarvoor gij bang zijt. Indien gij dus angst vernie-

tigt, zijt gij geestelijk volmaakt; maar indien gij beperkt zijt door vrees - zoals gij zijt - dan is er kwaad, dan is er goed, dan is er een zedeleer om u in uw zwakheid te steunen.' Idee 303 van Multatuli luidt: 'Principes zijn dingen die men gebruikt om iets onaangenaams na te laten.' In zijn Ideeën 126 tot en met 131 schildert hij de 'Dageraad' als een blad zonder principes en dit is voor mij een reden geweest om na te gaan of ik mij in de vrijdenkersvereniging 'de Dageraad' thuis zou kunnen voelen. Ik meende hierin echter dezelfde starheid aan te treffen, die ik in de kerken ook had waargenomen. Toen kort na de oorlog in de pers het bericht verscheen van de oprichting van het H.V. en daarbij werd vermeld, dat prof. Tielrooy en Jan Brandt Corstius tot de oprichters behoorden (Van Praag kende ik toen nog niet), was dit voor mij aanleiding te trachten met dit verbond contact te krijgen. Toen mij dit na veel moeite gelukt was, was mijn grootste teleurstelling, te moeten constateren, dat het H.V. een beginselverklaring heeft. Wel heb ik getracht in deze beginselverklaring niet meer te zien dan een definitie van het humanisme, maar dit is me met de oude beginselverklaring niet gelukt. (Jammer genoeg ben ik de brochure, waarin deze oude beginselverklaring werd toegelicht en waar ik mijn kanttekeningen had bijgeschreven, kwijtgeraakt.) Ik heb mij tenslotte toch bij het H.V. aangesloten, omdat ik in de destijds zeer actieve gemeenschap Amsterdam, Tuinsteden West, mensen ontmoette, die ik als geestverwanten meende te mogen beschouwen. Daarvoor moest ik echter wel over mijn bezwaren tegen de beginselverklaring heen stappen, wat mij niet gemakkelijk is gevallen.

Natuurlijk moet, om het doel van het H.V. te kunnen formuleren, een definitie van humanisme worden gegeven; maar deze definitie moet dan geen beginselverklaring worden genoemd.

In de brochure 'Modern Humanisme' voert prof. Van Praag in hoofdstuk II een aantal verschillende vormen van humanisme ten tonele, waarvan het mij wil voorkomen, dat hij hiermee een uitputtende opsomming bedoelt (of althans tracht) te geven. Van deze verschillende vormen zie ik alleen werkelijk humanisme in het existentialistisch humanisme, dat door hem heel kort, aan het eind van het hoofdstuk, wordt behandeld als een schakering van het filosofisch humanisme. Dit humanisme aanvaard ik dan zeker niet in de vorm, waarin prof. Van Praag dit beschrijft: Indien Karl Jaspers als humanist moet worden beschouwd, dan is hij toch in ieder geval een christelijk humanist, hetgeen ik met prof. Tielrooy als onmogelijk zie. Het existentialistisch humanisme wordt naar mijn smaak het duidelijkst weergegeven in het boekje van Sartre: 'L'existentialisme est un humanisme'. In zijn artikel in 'Rekenschap' van maart 1969, 'Het kiezen van de keuze, Jean-Paul Sartre, Tussentijdse balans' geeft prof. Van Praag n.m.m. duidelijk blijk, het wezen van Sartre's denken niet te begrijpen. Merkwaardig is, dat hij aan het slot van hoofdstuk III in 'Modern Humanisme' schrijft over 'Mens zijn is mens worden', dat toch wel duidelijk overeenkomt met Sartre's uitspraak: 'l'homme n'est rien d'autre que ce qu'il se fait', hetgeen door prof. Libbe van der Wal een 'merkwaardige uitspraak' wordt genoemd. Zowel in het bovengenoemde artikel van prof. Van Praag in 'Rekenschap' als in het

hoofdstuk: 'Ondergraving der zedelijke waarde-ring' in bovengenoemd boek van prof. Libbe van der Wal zie ik een duidelijke discriminatie van die vorm van humanisme, die door mij als de enige echte wordt ervaren en waarvan ik verwacht, dat die ook het meest zal aanspreken bij de jongeren van tegenwoordig.

Ik zou dus de beginselverklaring vervangen willen zien door een definitie van humanisme, die niet méér bevat dan voor het formuleren van het doel van het H.V. nodig is. Hoewel ik van mening ben, dat het humanisme pas daar begint, waar alle principes worden verworpen (of eigenlijk: doordat ik deze mening ben toegedaan), kan ik er geen bezwaar tegen hebben, dat alle vormen van humanisme, die prof. Van Praag in 'Modern Humanisme' beschrijft en zelfs alle mogelijke denkbare (en zelfs ondenkbare) andere vormen in het H.V. vertegenwoordigd zullen zijn; maar ik ben van mening, dat het verbond in ieder geval moet open staan voor de humanist, die door voor hemzelf verantwoorde keuze zichzelf heeft gemaakt tot het zwarte schaap van de kudde. Ik moet er ook de aandacht op vestigen, dat de humanisten van deze soort niet zo gemakkelijk over hun bezwaren tegen een beginselverklaring kunnen heen stappen.

G. H. FADDEGON

BEGINSSELVERKLARING: SUGGESTIES WELKOM

Op grond van een door het 18e kongres aangenomen voorstel van de gemeenschap Amersfoort, werd onlangs door het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond een commissie geïnstalleerd, die tot taak heeft een nieuwe, eigentijdse en duidelijke formulering te ontwerpen van de beginselen en doelstellingen.

Teneinde zo veel mogelijk belangstellenden bij het werk van de commissie te betrekken, worden bij deze de gemeenschappen van het Verbond uitgenodigd tot het doen van voorstellen en suggesties dienaangaande. De commissie stelt het op hoge prijs uit ruime kring bijdragen te ontvangen.

Korrespondentie te richten aan de sekretaris van de commissie, postbus 114, Utrecht.

STIMULERINGSPRIJS VOOR GEMEENSCHAPPEN

Jaarlijks of misschien tweemaal zal aan de gemeenschap, die, naar het oordeel van een daarvoor aan te stellen jury, in die periode het best geslaagd is in het vooruitbrengen van de gemeenschap als plaatselijk geestelijk actie-centrum, een prijs worden toegekend.

Over de prijs zelf gaan de gedachten uit naar iets, waar de winnende gemeenschap werkelijk iets aan heeft. Dus niet alleen maar een symbolische oorkonde. Dit staat in een brief die het hoofdbestuur aan alle gemeenschapsbesturen heeft verzonden.

De aan te leggen criteria zullen zodanig moeten zijn, dat gemeenschappen, die door de plaatselijke omstandigheden in een moeilijke positie verkeren, een even gelijke kans krijgen als de grotere gemeenschappen. Te denken valt aan criteria zoals: de mate waarin men erin is geslaagd meer leden bij het plaatselijk werk in te schakelen; de mate waarin jongeren bij het werk worden betrokken; de in die periode geleverde bijdrage aan de kadervorming en aan het vormingswerk; de procentuele uitbreiding van het ledental; het ontwikkelen van waardevolle initiatieven ter praktische uitvoering op landelijk niveau; originaliteit en doeltreffendheid van het plaatselijk blad.

De uitreiking van de prijs zou misschien een van de hoogtepunten van het tweemaal kongres kunnen zijn, aldus de brief.

Het is vijfhonderd jaar geleden, dat Erasmus, voorvechter van de verdraagzaamheid, werd geboren. In verband hiermee verscheen het boek

ERASMUS, REBEL TEGEN WIL EN DANK

Annet van Battum is er in geslaagd een boeiend en gemakkelijk leesbaar boek te schrijven; uitgeverij Moussault heeft er een prachtige uitgave van gemaakt.

Het Humanistisch Verbond heeft het initiatief tot de publikatie van dit boek genomen, in de overtuiging, dat zij dit tegenover haar leden en abonnees verplicht was.

Het is ons een genoegen u dit boek te kunnen aanbieden.

Formaat 20 x 20; omvang 144 blz.

Prijs **f 12.50**

Te bestellen door overschrijving van f 12,50 op postrekening 58 t.n.v. De Humanistische Pers - Utrecht.

Zo juist verschenen

HUMANISME

ook uw kijk op het leven?

door C. H. Schonk

Een boekje over het humanisme waarop lang is gewacht. In eenvoudige, heldere taal zet de schrijver de humanistische principes en de humanistische kijk op het leven uiteen.

Het vermogen van de auteur om moeilijke dingen op voor ieder begrijpelijke manier duidelijk te maken, hangt ongetwijfeld samen met zijn eigen levensgeschiedenis. Hij begon op dertienjarige leeftijd als spoeljongen, gaf later leiding aan wetenschappelijke onderzoeken en nam in 1950 de leiding op zich van de humanistische geestelijke verzorging in de arbeiderskampen. Hij heeft veel gespreksgroepen geleid en ook daarmee contact gehouden met de zoekende en vragende mens.

U kunt dit boekje bestellen door storting of overschrijving van f 4,50 op postrekening 58 t.n.v. 'De Humanistische Pers'.

ANNONCES

Weduwe heeft woonruimte beschikbaar voor Heer 60 tot 70 jaar. Den Haag omg. Scheveningse bosjes. Brieven onder no. 5 adm. M. en W.

Weduwe, 59 jaar, middelbaar niveau, zou gaarne in contact komen met oudere heer voor b.v. gezelschap in de weekends. Liefhebster van de natuur, van toneel, film, cabaret. Brieven onder no. 4 adm. Mens en Wereld.

HEDEN IS VERSCHENEN het boekje „seks”

Vele malen, en wij menen vaker dan vroeger, komen in gesprekken met jonge mensen onderwerpen als homofilie, masturbatie, pornografie, prostitutie, het gebruik van stimulerende middelen en abortus aan de orde. Dat betekent dus ook dat de informatie moet worden uitgebreid. En daarin ligt de rechtvaardiging van deze uitgave. Een boekje niet alleen voor jonge mensen maar ook voor vele ouderen, die het contact met de jongeren niet willen verliezen.

136 blz. **f 3.90**

Te bestellen door storting of overschrijving op postrekening 58 t.n.v. de Humanistische Pers, postbus 114, Utrecht.

Op 17 mei l.l. werd Prof. Dr. J. P. van Praag, bij zijn afscheid als voorzitter van het Humanistisch Verbond, een boek aangeboden, dat als titel draagt

De dag ligt nog voor ons

Een aantal vooraanstaande humanisten in binnen- en buitenland verleenden hieraan hun medewerking door hun bijdragen. De buitenlandse artikelen zijn in het nederlands vertaald.

Dit boek is nu ook beschikbaar voor onze lezers. Gebonden f 14,90; ingenaaid f 11,90; 214 blz.

Bestellingen uitsluitend door storting of overschrijving op postrekening 58 t.n.v. 'De Humanistische Pers' Utrecht.

WIN EEN LID VOOR

HET **h_v**

ORIËNTATIE

Kortgeleden verscheen de laatste brochure in de serie 'Wereldproblemen' van de Oriëntatiereeks. Het draagt de titel 'Communisme en democratie'.

Met dit verschijnen zijn er thans 4 volledige series, die wij hieronder noemen. Deze zijn nog verkrijgbaar tegen de prijs van f 2,50 per serie en te bestellen door storting of overschrijving op giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers - Utrecht.

Serie: Huwelijk en gezin

- 1 Verkering en verloving
- 2 Trouwen
- 3 Gezinsvorming en opvoeding
- 4 Het gemengde huwelijk
- 5 Gezin en maatschappij

Serie: De mens en zijn wereld

- 1 Atoom en kosmos
- 2 Existentie
- 3 Evolutie
- 4 Autonomie
- 5 Relativiteit

Serie: Aziatische godsdiensten

- 1 Islaam
- 2 Confucianisme/Taoïsme
- 3 Hindoeïsme
- 4 Boeddhisme
- 5 Zen - Boeddhisme

Serie: Wereldproblemen

- 1 Het bevolkingsvraagstuk
- 2 Welvaart - armoede
- 3 Oorlog - vrede
- 4 Het rassenvraagstuk
- 5 Communisme en democratie